

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1740

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zvnvq98

Alt Marka | Imprint: Fecr

Yayın No | Publication Number: 1035

Kitap Adı : Abbâsîler Döneminin Ünlü Kadın Siması Zübeyde bint Ca'fer

Book Title : The Leading Female Figure of the Abbasid Period

Zubaydah bint Ja'far

ISBN : 978-625-5576-90-3

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786255576903

Yazar | Author: Remziye Seçen | orcid.org/0000-0002-4121-2136

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Monograph

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 183 (xiv + 169)

Yayın Tarihi | Publication Date: Kasım | November 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HBJF1 - İslam çalışmaları | Islamic studies

BISAC: RELO37010 - Din / İslam / Tarih | Religion / Islam / History

THEMA: QRAX2 - İslam: biyografi | Islam: biographies

LC Classification: BP70 - İslam - Biyografi | Islam - Biography

DEWEY: 297.092 - İslam - Biyografi | Islam - Biography

WoS Category: Beşeri Bilimler, Çok Disiplinli | Humanities, Multidisciplinary

WoS Citation Topics Meso: 6.8 - Orta Doğu ve İslam Çalışmaları | Middle Eastern & Islamic Studies

WoS Citation Topics Micro: 6.8.32 - İslam Kültür Tarihi | Islamic Cultural History

Scopus Subject Areas: 1202 - Tarih | History

SciVal: 1202 - Tarih | History

Atf Bilgisi | Cite as: Seçen, Remziye. *Abbâsîler Döneminin Ünlü Kadın Siması Zübeyde bint Ca'fer*. Ankara: FCR Yayın Ltd.-Fecr, 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Abbâsîler Döneminin Ünlü Kadın Siması Zübeyde bint Ca'fer

Remziye SEÇEN

Ankara 2025

Yazar Hakkında | About the Author

Remziye SEÇEN

Lisans ve lisansüstü eğitimini Ankara Üniversitesi'nde tamamlamış bir İslam Tarihi araştırmacısıdır. Yüksek lisans çalışmasını Abbâsî tarihinin öne çıkan kadın figürlerinden Zübeyde bint Ca'fer üzerine, doktora tezini ise Amerikan Oryantalizmi'nde Osmanlı Tarihi Araştırmalarının Yöntemsel Sorunları üzerine hazırlamıştır.

Araştırmaları erken ve klasik dönem İslam tarihi, Abbâsî kültür çevresi, siyasi yapı, kadınların toplumsal konumu, oryantalizm ve Osmanlı-Amerikan ilişkilerinin tarihsel arka planı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu alanlarda yayımlanmış makaleleri, uluslararası konferans bildirimleri ve kitap bölümleri bulunmaktadır.

Türkiye'de ve ABD'de İslamî ilimler, dinler tarihi ve İslam medeniyeti üzerine dersler veren Seçen, Türkçe, İngilizce ve Arapça bilmektedir. Halen İslam tarihinin kültürel ve entelektüel mirasına yönelik akademik üretimlerine devam etmektedir.

Is a researcher in Islamic History who completed her undergraduate and graduate studies at Ankara University. She earned her master's degree with a thesis on Zubaydah bint Ja'far, one of the prominent female figures of the Abbasid period, and completed her doctoral dissertation on methodological problems in Ottoman historical studies within American Orientalism.

Her research focuses on early and classical Islamic history, the Abbasid cultural milieu, political structures, the social position of women, Orientalism, and the historical background of Ottoman–American relations. She has presented her work at international conferences and has published articles and book chapters in these fields.

Seçen has taught Islamic studies, history of religions, and Islamic civilization courses in both Turkey and the United States. She is proficient in Turkish, English, and Arabic. She continues to pursue academic studies centered on the cultural and intellectual heritage of Islamic history.

Kitap Hakkında

Abbâsîler Döneminin Ünlü Kadın Siması Zübeyde bint Ca'fer

İslamın altın çağı kabul edilen Abbâsîlerin ilk asrında İslam medeniyeti, sosyal, kültürel, ekonomik ve sanatsal açılardan büyük gelişim göstermiştir. Bu gelişim toplumun her kesimiyle beraber toplumun yarısını oluşturan kadınları da etkilemiştir. Bu dönemde kadınlar, sosyal ve siyasal hayatta daha görünür olmuşlardır.

Abbâsî döneminin önemli figürlerinden olan Zübeyde bint Ca'fer, sosyal ve siyasal hayatta devrin imkânlarını en iyi düzeyde kullanan kadınlardan biridir. Soyu Hz. Peygamber (s.a.v.)'a dayanan Haşimoğlu sülalesinden gelen Zübeyde, halife torunu, halife eşi ve halife annesi olan bir prenestir. Kendine has hazinesi olup, mal varlığını yaşamı boyunca hayır işlerinde kullanmıştır. Ayn-ı Zübeyde olarak anılan Mekke'ye su taşıyan kanalların inşası ve hac yolunda hacılar için konaklama yerlerinin temini için hatırı sayılır meblağlar harcamıştır. Yaptırdığı hayır kurumları ile adı yüzyıllar boyu ile yâd edilmiştir.

Zübeyde'nin ismini yaşatan diğer bir olgu ise halife Hârûn Reşîd ile yaşadıkları aşktır. Zekâsı ve güzelliği ile ün yapmış olan Zübeyde, hırsırları, kıskançları ve tutkuları ile Hârûn Reşîd'i her zaman etkilemeyi başarmıştır. Hârûn Reşîd, Zübeyde için şiirler yazmış, ilim meclislerine onu da dâhil etmiş, devlet ile ilgili kararlarda ferasetine güvenmiştir. Onların bu aşkları, dönemin popüler akımı şiire ve Binbir Gece Masallarına yansiyarak kuşaktan kuşağa aktarılmıştır.

Bağdat'ın ihtişamlı günlerinden masalların yer aldığı ve Hârûn Reşîd devrini de bizlere anlatan Binbir Gece Masalları, toplumun kültürel belleğine girmiş ve Zübeyde bint Ca'fer'i on üç anlatıda bizler için betimlemiştir.

Bir biyografi çalışması olarak hazırlanan bu tezde, Zübeyde bint Ca'fer'in şahsiyeti, düşünceleri, yaşadığı döneme etkileri ve Arap literatürüne yansımaları çalışılmıştır. Bu sayede sadece siyasal tarihe değil halkların algısına da yerleşen bir Zübeyde figürü ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Abbâsîler; İslam medeniyeti; kadın; şiir; Binbir Gece Masalları; Zübeyde bint Ca'fer

About the Book

The Leading Female Figure of the Abbasid Period

Zubaydah bint Ja'far

Islamic civilization experienced remarkable social, cultural, economic, and artistic development during the early Abbasid era, often described as the Golden Age of Islam. This transformation influenced all segments of society, including women, whose visibility in political and social life increased significantly. Among the notable women of this period, Zubaydah bint Ja'far stands out as a figure who utilized the opportunities of her time with exceptional effectiveness.

A member of the Hashimite family descending from the Prophet (pbuh), Zubaydah was a princess—the granddaughter, wife, and mother of caliphs. She possessed her own treasury and dedicated a substantial part of her wealth to charitable works. One of her most enduring contributions was the construction of the water channels supplying Mecca—known as Ayn-i Zubaydah—and the establishment of accommodations along pilgrimage routes. Through these efforts, her name was preserved in public memory for centuries.

Another aspect that sustained her fame was her celebrated relationship with Caliph Hārūn al-Rashīd. Renowned for her intelligence and beauty, Zubaydah influenced the caliph through her ambition, insight, and strong character. Their relationship, reflected in poetry and in the tales of *One Thousand and One Nights*, became an integral part of the literary imagination of later generations. The narratives of *One Thousand and One Nights*, which depict the grandeur of Baghdad and the era of Hārūn al-Rashīd, include thirteen stories that portray Zubaydah's figure.

This biographical study examines Zubaydah bint Ja'far's personality, ideas, influence on her period, and representation in Arabic literature, revealing a figure rooted not only in political history but also in the cultural memory of society.

Keywords: Abbāsīds; Islamic civilization; woman; poetry; *One Thousand and One Night Tales*; Zubaydah bint Jafar

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	ix
ÖN SÖZ	xi
GİRİŞ	1
I. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
II. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	7
III. Kaynaklar	8
BİRİNCİ BÖLÜM	
ZÜBEYDE BİNT CA'FER'İN HAYATI	11
1.1. Nesebi	11
1.2. Doğumu ve Yetiştirilmesi	12
1.3. Evliliği	15
1.4. İktidara Etkileri	24
1.4.1. Harun Reşid Döneminde İktidara Etkileri	24
1.4.2. Zübeyde bint Ca'fer'in Oğlu Muhammedü'l-Emîn'in Veliâht Tayin Edilmesindeki Rolü	26
1.4.3. Bermekiler ve Zübeyde	43
1.4.4. Harun Reşid'in Vefatı ve Zübeyde bint Ca'fer	51
1.4.5. Zübeyde bint Ca'fer'in Emîn ve Me'mûn Arasındaki İktidar Mücadelesine Etkileri	53
1.5. Yaptırdığı Hayır Kurumları	62
1.5.1. Ayn-ı Zübeyde	67
1.6. Zübeyde bint Ca'fer'in Vefatı	73
İKİNCİ BÖLÜM	
KÜLTÜREL SANATSAL ve SOSYAL YAŞAMDA ZÜBEYDE BİNT CA'FER ve ETKİLERİ	75
2.1. Kültürel ve Sosyal Yaşamdaki İzleri	75
2.2. Edebiyatta Zübeyde bint Ca'fer	87
2.2.1. Şiirde Zübeyde bint Ca'fer	89
2.2.2. Binbir Gece Masalları'nda Zübeyde bint Ca'fer	108
2.2.2.1. Başparmakları Kesilen Adam Masalı	115

2.2.2.2. Aşkın Dalgın Esiri Ganim Masalı	116
2.2.2.3. Tembел Gencin Öyküsü	120
2.2.2.4. Şair Ebû Nüvâs'ın Serüveni	121
2.2.2.5. Ebû Nüvâs ve Sitti Zübeyde'nin Yıkanışı	123
2.2.2.6. Sitti Zübeyde'nin Suçüstü Yakalanışı	124
2.2.2.7. Halife ile Balıkçı Halife	126
2.2.2.8. Uyanık Uykucu Öyküsü	131
2.2.2.9. Dipsiz Hazine	137
2.2.2.10. Israrın Sakıncası	140
2.2.2.11. Çeşme Başındaki Genç Arap Kızı	143
2.2.2.12. Çözölen Anlaşmazlık	143
2.2.2.13. Ca'fer'in ve Bermekilerin Sonu	145
SONUÇ	151
KAYNAKÇA	155
EKLER	161
DİZİN	167

KISALTMALAR

- A.g.e. : Adı geçen eser
Ank. : Ankara
bkz. : Bakınız
bs. : Baskı, basım
C. : Cilt
ev. : Çeviren
DİA. : Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi.
Dr. : Doktor
ed. : Editör
İst. : İstanbul
. : Ölüm tarihi
Prof. Dr.: Profesör Doktor
s. : Sayfa
S. : Sayı
Uni. : University
vb. : Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri
vd. : Ve devamı, ve diđerleri
Yay. : Yayını, yayınları
yy. : Yüz yıl

ÖN SÖZ

Abbasilerin ilk dönemi, devletin fetihlerle sınırlarını genişlettiği bir dönemdir. Kazanılan toprak ve vergi gelirlerinin desteği ile parlak yaşantıların başladığı bu dönem, medeniyetin gelişimine de tanıklık etmiştir. Halife Mansûr (136-158/754-775) zamanında Dicle Nehri kenarına inşa edilen Bağdat, masallara konu olan refahın ve bolluğun yaşandığı bir şehir olarak karşımıza çıkmaktadır. İçinden nehirler akan bu şehri, Ya'kûbî (ö. 284/897), dünyanın merkezi olarak konumlandırmış ve dünyayı doğu, güney, kuzey olarak üçe ayırmıştır.¹ Dönemin Bağdat'ı, görkemli burçları, eşsiz kubbeleri, geniş serinlikli avluları ile Basra'dan getirilen hurma ağaçlarıyla, bağ ve bahçelerle donatılmış bir şehirdir.²

Abbasilerin ilk bir buçuk asrında Bağdat, ticaretin, ilmin ve sanatın başkenti hâline gelmiştir. Halkın artan refah seviyesi ile birlikte kadınlar da sosyal ve siyasal hayatta daha görünür olmuşlardır. Orduya katılan, ilim meclislerine iştirak eden, ticaret yaparak kendine özel geliri ve serveti olan kadınlar vardır. Ancak sosyal ve siyasal hayatta söz sahibi olan bu kadınlar çoğunlukla halifenin eş ve cariyeleri ya da üst tabakanın kadınları olup bazen bir vezirin kız kardeşi bazen de ulemadan bir şahsın kızıdır. Halife Mütevekkil (232-247/847-861) döneminde kadınların haremde çıkmasının hoş karşılanmayacağı günlere kadar Abbasi dönemi kadınları sosyal hayatta oldukça aktif roller üstlenmişlerdir.

İslam'ın altın çağının otorite ve itibar sahibi kadınlarından biri olan Zübeyde bint Ca'fer, halife Harun Reşid'in gözde eşi olarak siyasal ve sosyal hayatta derin izler bırakmıştır. O, zama-

¹ Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kûb b. Ca'fer, *Ülkeler Kitabı*, çev. Murat Ağarı, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002, s.17.

² Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru Sadr, Beyrut 1957, c.1, s. 457.

nın kendisine tanıdığı imkânları en iyi şekilde değerlendirmeyi bilmiştir. Hâsimoğulları soyundan gelen Zübeyde bint Ca'fer, Halife Mansûr'un torunu, halife Harun Reşid'in kuzeni ve eşi, aynı zamanda halife Muhammedü'l-Emîn'in annesidir. Devlet hazinesinden ayrı olarak kendisine ait yüksek meblağlı bir mal varlığına sahip olan Zübeyde bint Ca'fer, hayatı boyunca sayısız hayır faaliyetlerinde bulunmuştur. Yüzyıllar boyu hayırla yâd edilmesine vesile olacak olan Bağdat'tan Mekke'ye uzanan hac yollarını iyileştirmesinin yanı sıra Mekke'nin su ihtiyacının karşılanması için su kanalları inşa ettirmiştir.

Zübeyde bint Ca'fer ile Halife Harun Reşid'in yaşadıkları aşk, halkın diline destan olmuştur. Zekâsı ve güzelliğiyle ün yapmış olan Zübeyde, Harun Reşid'i etkisi altına almıştır. Öyle ki Harun Reşid, onun için bazen tahttan vazgeçmiş, bazen devlet hazinelerini önüne sermiş, bazen devletin en kritik kararlarına onu dâhil etmiştir. Zübeyde, Harun Reşid'in diğer eşleri ve haremde yer alan cariyelerle zaman zaman çekişmeler yaşamış ama her zaman Halife'nin gözdesi olmayı başarmıştır.

Zübeyde, ilim meclislerinin, sanat erbabının, şiir söyleşilerinin aranılan misafiridir. İlme ve ulemaya gösterdiği cömertlik ile meşhurdur. Harun Reşid ile karşılıklı şiirler okumuş ve yazmışlardır. Şiir, yeri geldiğinde aralarındaki dargınlıkları ortadan kaldırmış, yeri geldiğinde çocuklarının hilafetine dair muştular sunmuştur. Zübeyde, kendisi için şiir yazan şairlere her zaman lütuflarını göstermeyi bilmiş ve bazen ağızlarını inciler doldurarak karşılık vermiştir.

İslam'ın altın çağını günümüze aktaran tarih kitaplarının yanı sıra dönemin edebiyat ürünleri de Zübeyde bint Ca'fer'i bizlere tanıtmaktadır. Dönemin popüler akımı olan şiir, mısraları arasına Zübeyde'yi, oğlunu, hırslarını, pişmanlıklarını ve arzularını katmıştır. Dönemin diğer bir edebiyat oluşumu olan *Binbir Gece Masalları* da sözlü aktarım geleneği olarak halk arasında söylenmiş ve Zübeyde bint Ca'fer'e masallarında yer vermiştir.

Bağdat'ın ihtişamlı günlerinden masalların yer aldığı ve Harun Reşid devrini de bizlere anlatan *Binbir Gece Masalları*, toplumun kültürel belleğine girmiş ve nesilden nesile aktarılmış Zübeyde bint Ca'fer'i on üç anlatıda bizler için betimlemektedir.

Aslı bir biyografi çalışması olarak hazırlanan tezimize dayanan kitabımızda, Zübeyde bint Ca'fer'in tarih kitapları ve tarihî araştırmalarda geçen şahsiyeti ve Arap literatürüne yansımaları ele alınmıştır. Bu sayede sadece siyasal tarihe değil halkların algısına da yerleşen bir Zübeyde figürünü tanımak mümkün olacaktır.

Tezin hazırlanma sürecinde tarih sayfalarına farklı bir bakış açısıyla yaklaşmamı sağlayan, anlayış ve rehberliğini esirgemenen tez danışmanım sayın Prof. Dr. Nahide BOZKURT'a; desteklerini her zaman yanımda hissettiğim ailem, hocalarım ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Remziye SEÇEN
Ankara 2020

